

KNJIŽNA IN DRUGA POROČILA

L. F. Zotz, *Altsteinzeitkunde Mitteleuropas*. Stuttgart, 1951. Strani I—VI in 290 z 29 celostranskimi podobami.

Čeprav je od začetka 19. stoletja izšlo že nekaj del, ki so iz različnih, že zastarelih vidikov bolj ali manj obširno zajela tudi vprašanja srednjeevropskega paleolitika, je vendar ogromen material, ki bi omogočil celoten pregled, ostal raztresen po nešteti, včasih tudi malo znanih strokovnih glasilih raznih narodov in je le težko ali sploh nedostopen. Nadalje je že davno jasno, da ima srednjeevropski paleolitik tako svojske značilnosti, da ga ni mogoče enostavno istovetiti z zahodnoevropskim, temveč ga je treba vrednotiti kot samostojno celoto, ki pa v svojih dogajanjih seveda ni brez vsakršne zveze tako z zahodom kakor tudi z vzhodom. Potrebo celotnega kritičnega pregleda je občutil tudi avtor, ki je zbral in pretresel vse dosedanje izsledke in nanje se nanašajočo literaturo ter vse to gradivo obogatil še s svojimi izkušnjami in pogledi, ki si jih je pridobil z dolgoletnimi izkopavanji in opazovanji v skoro vseh predelih Srednje Evrope. Omejil se ni samo na vse v kateremkoli oziru važne paleolitske postaje nemškega ozemlja, temveč je segel na Poljskem precej daleč na vzhod, obširno osvetlil češkoslovaški paleolitik, zajel Avstrijo in vse ozemlje Alp, vključujoč tudi paleolitska najdišča severozahodne Jugoslavije in Švice.

Razumljivo je, da se je avtor pri svojih pogledih in sodbah v marsičem naslonil na svojega nekdanjega učitelja H. Obermaierja, kateremu je tudi knjigo posvetil. Po drugi strani pa je, glede na obilico različnih nazorov pri presoji srednjeevropskih paleolitskih postaj v geološkem in kulturnem pogledu, zavzel popolnoma samostojno stališče, ki ga vsepovsod dosledno uveljavlja. Geokronološko mu je izhodišče W. Soerglova popolna razčlenitev pleistocena. Le maloštevilne postaje datira pred risswürmski interglacial, a tudi ta je razmeroma le redko in večkrat le s pridržkom zaseden. Že zadnjeinterglacialne plasti, da ne govorimo o starejših iz predzadnje riške poledenitve, ima avtor v srednjeevropskih jamah za izjemno redke. Vsekakor je to uganka, ki še čaka razrešitve. Šele s pričetkom würma I, ki mu je priključen wartski stadij, se pojavijo v jamskih plasteh in tudi na planem, tu zlasti v puhlici, mnogovrstne paleolitske kulture. Še večja pestrost kulturnega izživljanja se pokaže v interstadialu würm I/II, katerega avtor še prav posebno podčrtava in mu marsikaj dodeli, kar so doslej pripisovali zadnji medleden dobi. Težja je točna uvrstitev kultur v sledeče würmske faze, ker interstadial würm I/II tako v jamskih plasteh kakor tudi v puhlici kot poivolvljeni pas dostikrat ne pride prav do izraza. Pleistocenski favni, in to predvsem silno mešani, mlajšega pleistocena, avtor ne pripisuje tolikšnega pomena kot klimatičnemu in s tem časovnemu indikatorju, kakor je bilo doslej v navadi. Poudarja pa možnost podrobnejše časovne opredelitve jamskih in drugih sedimentov na osnovi petrografske analize po metodi R. Laisa, ki jo je uporabil z velikim uspehom pri svojih raziskovanjih. Tvorba jamskih in tudi izvenjamskih plasti je podvržena splošnim naravnim zakonom, tako da je petrografska sestava sedimentov le izraz menjajočih se klimatičnih faz kvartarja. Ako poleg omenjenih vodilnih

nazorov omenimo še avtorjevo stališče, da paleolitske kulture po svoji vsebini niso tako strogo ločene in si niso sledile odrezano druga za drugo, kot so mislili nekoč, temveč da so večkrat delno istočasne, da so medsebojno vplivale druga na drugo in razpadale zlasti v mlajšem delu starega paleolitika v razne regionalne facies, so nam razumljivi zaključki, do katerih pride avtor v pogledu razporeditve srednjeevropskih paleolitskih kultur in pri njihovem podrobnem obravnavanju.

Staropaleolitsko industrijo odbitkov, clactonien, ki je na zahodu ugotovljena že v predriških periodah, ponekod v zvezi z abbevillienom, najdemo v Srednji Nemčiji, v sledovih tudi na Češkem in v Sleziiji, predvsem šele v začetku predzadnje poledenitve, in sicer v zvezi z levalloisienom. Vendar bi utegnili biti clactonienska kultura starejša, kot je sediment, in pripadati še predzadnji medledeni dobi.

Kultura pestnjakov starejšega in mlajšega acheuléna, o kateri so trdili, da ni segla na vzhod preko Rena, je ugotovljena severno od Alp na mnogih najdiščih tja do Slezije. Večkrat naletimo nanjo v kontaktu z levalloisienom večinoma v sedimentih na planem, a tudi v nekaj jamah. Avtor jo ugotavlja celo v Predmostu, v ostrem nasprotju z Absolonom, ki starejšega paleolitika na ozemlju Češkoslovaške sploh ne priznava. Geološko datiranje je zelo težavno; v več primerih gre tudi za površinske najdbe, vendar je podoba, da pripadajo posamezna najdišča dobam predzadnje poledenitve še do vključno začetka würma I.

Levalloisien, kultura prepariranih odbitkov, teče v istem časovnem razdobju vzporedno z acheulénom in se delno prepleta z njim. Pogosto je že v družbi z moustérienom in se celo starejšemu aurignacienu pozna vpliv. Najdišča na planem moremo zasledovati od izvirov Rena na zahodu preko Saške do Moravske Ostrave.

Najdišča micoquienu, ki ga je treba imeti za facies mlajšega acheuléna, so precej številna v poznih zadnjeinterglacialnih in začetku würma I pripadajočih, predvsem južnonemških sedimentih, toda tudi v nekaterih zahodno- in srednjemških ter poljskih jamah. V Nižji Avstriji bi prišle v poštev tudi spodnje plasti iz Gudenushöhle. Najdišča na planem so redka. Avtor omenja zopet v nasprotju z Absolonom dva micoquienska pestnjaka iz Moravske.

Mnogo bolj je po vsej Srednji Evropi razširjen moustérien, katerega nosilec je neandertalec. Deloma je morda temu vzrok, da so prištevati doslej vse kulturno primitivnejše najdbe tej kulturi. Prezreti pa tudi ne smemo tendence moustériena, da se razcepi v regionalna razvojna središča. O »primitivnem« moustérienu je navadno govor tedaj, kadar je industrija le nepopolna, maloštevilna in netipična. Ponekod so z moustérienom združeni pojavi, ki spominjajo na acheulsko tradicijo, drugod pa nastopa tako imenovani mali moustérien, katerega izvor še ni jasen. V Srednji Evropi bi za enkrat ločili samo starejši moustérien od mlajšega. Razčlenitev je še toliko težja, ker ves čisti moustérien zavzema že poledenitev würm I in se v začetku interstadiala würm I/II začne že mešati z mlajšim paleolitikom. Dejstvo je, da so skoro vse moustérienske postaje, ne samo v Nemčiji in Švici, temveč tudi na Poljskem, kjer je ta kultura precej čista, in na Češkoslovaškem po ogromni večini v podzemskih jamah. Toda avtor domneva, da je tudi v močno razčlenjenih publicah Achenheima v Alzaciji. Po kritičnem pregledu že prej izkopanega silno obsežnega materiala ga avtor dokazuje s tipološkega stališča, podkrepljeno z nekaterimi terenskimi opazovanji, tudi v Predmostu in v Dolnjih Vestonicah. Absolonu očita, da je prezrl ali celo zamolčal moustériensko kulturo, ki leži v publici pod tamkajšnjo glavno kulturno plastjo, vsekakor že pod würmskim, interstadialu I/II pripadajočim poilovljenim pasom. Namesto te pa je konstruiral iz starejših tipov tako v jamah kakor tudi v publicah bazalno ležeči tako imenovani primitivni kvarcitni praaurignacien.

Naslednje poglavje obravnava »postaje nedoločene kulturne pripadnosti«. Na osnovi tolmačenja ehringsdorfskega profila izraža avtor možnost, da pripada v travertinih Taubacha, Weimarja in Ehringsdorfa odkrita kulturna ostalina kulturam mlajšega acheuléna, levalloisiena, tayaciena, moustériena in starejšega aurignaciena. Tako imenovana weimarska toplo-dobna kultura, ki so jo večkrat primerjali z našo Krapino, bi potemtakem obsegala zadnji interglacial, würm I in tudi še interstadial würm I/II. Nedoločeno kulturno pripadnost pripisuje nadalje alpskemu paleolitiku, ki ga označuje tako imenovana protolitska kostna kultura. Značilnost te, ne samo v švicarskih Alpah, temveč tudi severno in južno od Alp, tudi v Sloveniji in celo v Šleziji, na hribovitem ali gorskem terenu pojavljajoče se kulture predstavljajo številne razbite in delno oglajene kosti jamskega medveda, pičila in le malo tipična kamena industrija, prav posebno pa iz kulturnih ozirov izpostavljeni kostni deli jamskega medveda. Medtem ko priznava avtor švicarskim visokoalpskim postajam pripadnost starejšemu paleolitiku in jih uvršča v risswürmski interglacial, sodi, da bi mogli druge postaje prišteti tudi k različnim drugim kulturam, ki so se izživljale v würmu I, würmskem interstadialu I/II in celo v začetku würma II. Pri nas n. pr. naletimo v Potočki zijalki in delno tudi v Špehovki na vse značilnosti protolitske kostne kulture obenem z izrazitim aurignacienom.

Gotovo najbolj preseneča poglavje o praesolutréenu in solutréenu, ki ga obdela avtor še pred aurignacienom. V paleolitski kronološki sistem je s praesolutréenom uveden nov pojem. Vodilni tip za obe kulturi je listasta konica najrazličnejših oblik. Iz novih bogatih najdb v Nemčiji (Ranis in Mauern) in iz analize številnih profilov ter materiala acheulsko-moustérienskih postaj zlasti v Južni in Srednji Nemčiji, na Poljskem v območju Krakova, na Moravskem in v zahodnem delu Slovaške sledi, da korenini praesolutréen že v starem paleolitiku, da je zrasel deloma iz poznega acheuléna deloma iz moustériena in se razvijal skupno s temi kulturami. Prototip listaste konice je znan tudi iz Krapine. Praesolutréen se pojavi že v začetku würma I, izpolnjuje še ves würmski interstadial I/II in se porazgubi v würmu II. Njegova genetična zveza z zahodnoevropskim solutréenom ni dokazana. Prenekatero dosedanje solutréenske kulturne plasti so dejansko le staropaleolitski praesolutréen, katerega nosilec bi utegnil biti Proto-Homo sapiens. S podrobno obdelavo ga izlušči avtor iz Absolonovega praaurignaciena v puhlicah in jamah na Moravskem in Slovaškem. Mlajšepaleolitski solutréen, ki ga je za Moravsko vedno zagovarjal Skutil, je dokazan v Předmostu in tudi na Slovaškem.

Glede najvažnejše mlajšepaleolitske kulture aurignaciena je avtor mnenja, da v Srednji Evropi ni mogoče slediti novejši zahodnoevropski razčlenitvi, temveč je za sedaj mogoče ločiti le starejšo stopnjo (francoski stopnji 3 in 4) od mlajše. Starejši aurignacien, ki ga je treba uvrstiti v würmski interstadial I/II, je razen v več nemških jamah precej razširjen zlasti v jamah na vzhodnoalpskem ozemlju, seže pa v smeri jug-sever preko Moravske do Krakova. Šilasta kostna konica je kot vodilni kulturni tip pač najbogateje zastopana v Potočki zijalki na Olševi. Pozni aurignacien, v katerem se stopnjuje do viška paleolitska umetnost, je bogat v puhlicah Avstrije in zlasti Moravske ter Slovaške. Zlasti na Moravskem in na Slovaškem se tako v tipih kakor tudi v umetnostnem ustvarjanju uveljavljajo ponekod močni vplivi poznega vzhodnega aurignaciena.

Magdalénien, s katerim se je pričelo paleolitsko raziskovanje v Srednji Evropi, deli avtor v spodnjo stopnjo (francoske stopnje I—III) in zgornjo stopnjo (IV—VI). Kot pozni magdalénien označuje večinoma površinska najdišča, ki vodijo že k mezolitiku. Geološko obsega v glavnem würm III (bühlski sunek) in dalje vse razdobje do allerödskega presledka. Najdišča, ki segajo s posebno stopnjo prav do Hamburga, so predvsem v jamah, toda tudi na planem, in sicer v zgornji puhlici, čemur se je protivil zlasti Bayer, in ob močvirjih.

Iz kratkega vsebinskega orisa je razvidno, da gleda pisatelj na ves razvoj srednjeevropskega paleolitika močno dinamično in v precejšnji meri v popolnoma novi luči, ki je nismo bili vajeni. Razumljivo je, da je moral v podajanju svojih nazorov obračunati z dosedanji naziranj in njihovimi avtorji. Kakor je treba priznati, da so njegova izvajanja vseh logična in direktno ali indirektno utemeljena, ga je po drugi strani temperament zavedel do včasih izredno ostre kritike, ki so je deležni za proučevanje paleolitika zelo zaslužni strokovnjaki, kot n. pr. Absolon, Wieggers, Bohmers, Andree i. dr., ker so doslej zastopali drugačna mnenja. Sploh je knjiga pisana izredno živo, skoro bi rekli sugestivno, in tudi najtežji problemi ne postanejo nikdar dolgočasni. Vsakdo, ki se zanima za srednjeevropski paleolitik, jo bo bral z užitkom do konca. Vse količkaj važne postaje so obravnavane, razdeljeno po kulturah, ki so tipološko karakterizirane, posamezne postaje pa so obdelane glede stratigrafije in njihove najvažnejše tipološke vsebine. Tudi najpotrebnejši historični podatki ne manjkajo. Vsa važnejša literatura je navedena. Kot pregled vsega srednjeevropskega paleolitika je knjiga dober učbenik za študente, ki že obvladajo osnovne pojme. Vsekakor pa bi bilo želeli še več slik in v tekstu več podrobnejše tipološke obdelave.

Predalec bi nas vodilo, če bi hoteli poročati tudi o stališču avtorja do nekaterih osnovnih vprašanj paleolitskega raziskovanja, glede zaščite jamskih paleolitskih postaj, metodoloških prijemov in pod. Navedemo naj le še avtorjevo mnenje o vprašanju, ali je označiti nauk o paleolitiku, ki so ga gojili doslej skoro le geologi in iz prirodoslovnih krogov izhajajoči strokovnjaki, kot geološko ali družbenokulturno vedo. Ne gre niti zgolj za zemeljsko zgodovino niti samo za kulturno zgodovino. Spremembe naravnih biotopov so tesno zvezane z razvojem kulturnega dogajanja. Gre torej za disciplino, v kateri sta zemeljska in človeška zgodovina tesno združeni. Zato so potrebni posebni inštituti, kakor jih imajo na zahodu, ki se bavijo izključno s proučevanjem najzgodnejše človeške zgodovine in njenega naravnega okolja.

S. Brodar

Richard Pittioni: Vom geistigen Menschenbild der Urzeit, Wien 1952, str. 1—134.

V založbi Franza Deuticke na Dunaju je izšla nova knjiga danes vođečega predzgodovinarja v Avstriji prof. dr. Pittionija, ki je znan po dolgi vrsti razprav in znanstvenih del. V tem svojem najnovejšem delu je avtor skušal bolj na filozofski bazi podati sliko duševnega in materialnega razvoja ter življenja in dojemanja predzgodovinskega človeka. Pri tem je uporabil celotno gradivo, ne pa samo posamezne izdelke nekaterih obdobj. Poleg tega je še kritično revidiral danes splošno veljavno periodizacijo.

Celotna knjiga obsega tri glavne oddelke: I. Grundsätzliche Vorbemerkungen, II. Der sachliche Inhalt der einzelnen Kategorien in III. Zusammenfassung. Posebno pomemben pa je drugi oddelek, ki ga avtor razčlenjuje na nekoliko poglavij: 1. veda o orodju, 2. oblika gospodarstva, 3. veda o naselbinah, 4. oblika družbe, 5. vsebina predstav, 6. nastanek jezika in 7. likovne predstave in odnos do posmrtnega življenja.

V prvem oddelku avtor podaja oris naloge, ki jo po njem ima predzgodovina kot nepisani del zgodovine. Naslanjati se pa mora le na svoje materialne vire in ne sme biti vplivana po drugih sorodnih vedah pa tudi ne po etnologiji. Ta po svojih metodah ne more raziskovati tistih oddaljenih obdobj človeške kulture, kakor to lahko stori predzgodovina. Poleg tega so pa etnološki rezultati tudi čisto drugačnega značaja kakor sklepi predzgodovinarja. Da bi pa predzgodovina mogla zadostiti svojim nalogam, smatra avtor, da mora biti usmerjena pa enotni metodi. Ta metoda pa ne sme uporabljati objekta za izhodno točko, da bi na tem temelju skušala pojasniti le objekt kot takšen, temveč mora za izhodno točko vzeti kulturno zvezo, v kateri ustrejni objekt predstavlja le en člen. Na ta način pred-